

5. Harding C. The Impact of Art. 177 of the EEC Treaty on the Review of Community Action / C. Harding // Yearbook of European Law. – 1981. – Vol. 1. – P.101.
6. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу: монографія / Т.В. Комарова. – Х. : Право. – 2010. – С. 359.
7. Справа 314/85 Foto-Frost v. Hauptzollamt Lubeck Ost // European Court Reports. – 1987. – P. 4199
8. Lagrange M. The Theory of the Acte Claire: A Bone of Contention or a Source of Unity? / M. Lagrange // Common Market Law Review. – Vol. 8. – 1971. – P. 313–24.
9. Процедури судового захисту в праві ЄС : [навч. посіб.] / за заг. ред. А. Вирозумська. – К. : ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2005. – С. 145.
10. Nascimbene B. Community Courts in the Area of Judicial Cooperation / B. Nascimbene // International and Comparative Law Quarterly. – Vol. 54. – 2005.
11. Справа C-94/91 Wagner // European Court Reports. – 1992. – P. I-2765.
12. Broberg B. Preliminary References to the European Court of Justice // M. Broberg, N. Fenger. – Oxford: OUP. – 2010. – С. 486.

УДК 341.4

ПИТАННЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ЗА СКОЄННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

**Чубинідзе О.О.,
студентка**

Науковий керівник: **Кориневич А.О.,
к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права**

*Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті розглянуто поняття та особливості універсальної юрисдикції у зв'язку з подіями на сході України. Загалом розкриті особливості даної концепції. Зокрема, з практичної точки зору увага приділяється використанню даної концепції у російсько-українських відносинах, особливо зазначаються порушення з боку Російської Федерації в його застосуванні.

Ключові слова: універсальна юрисдикція, збройний конфлікт, Женевські конвенції, кримінальна юрисдикція.

Чубинидзе А.А. / ВОПРОС УНИВЕРСАЛЬНОЙ ЮРИСДИКЦИИ ЗА СОВЕРШЕНИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА/ Институт международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Украина

В статье рассмотрены понятие и особенности универсальной юрисдикции в связи с событиями на востоке Украины. В общих чертах раскрыты особенности данной концепции. В частности, с практической точки зрения внимание уделяется использованию данной концепции в российско-украинских отношениях, особенно отмечаются нарушения со стороны Российской Федерации в ее применении.

Ключевые слова: универсальная юрисдикция, вооруженный конфликт, Женевские конвенции, уголовная юрисдикция.

Chubinidze A.A. / QUESTION OF UNIVERSAL JURISDICTION FOR THE COMMITMENT OF CRIMES AGAINST INTERNATIONAL LAW / Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

The article deals with the concept and features of universal jurisdiction in connection with the events in Eastern Ukraine. Universal jurisdiction allows states or international organizations to claim criminal jurisdiction over an accused person regardless of where the alleged crime was committed, and regardless of the accused's nationality, country of residence, or any other relation with the prosecuting entity. Crimes prosecuted under universal jurisdiction are considered crimes against all, too serious to tolerate jurisdictional arbitrage. As a consequence, States are entitled, if not required, to bring proceedings against the perpetrators, regardless of the location of the crime and the nationality of the perpetrator or of the victims. Among those serious crimes are genocide, crimes against humanity, torture, some war crimes, apartheid and slavery. In general, the features of this concept are widely shown in this article.

Historically, this concept takes origin in the works of the Dutch jurist Grotius, but it is only in the aftermath of the Second World War that a new stage was reached as the principle was recognized by the four Geneva Conventions of 1949. Later on, other international conventions repeated the principle in its narrow concept by laying upon the States the duty to prosecute the authors of international crimes.

Perhaps the most notable and influential precedent for Universal Jurisdiction were the mid-20th century Nuremberg Trials. In addition, we can observe several prominent cases in national courts.

A range of States' national laws provide for some form of universal jurisdiction. Such domestic legislation empowers national courts to investigate and prosecute persons suspected of crimes potentially amounting to violations of international law regardless of where the crime was committed, the nationality of the suspect, or the nationality of the victim.

In particular, attention is paid to the use of this concept in the Russian-Ukrainian relations, especially violations of the Russian Federation are observed in its application.

Key words: universal jurisdiction, armed conflict, the Geneva Conventions, criminal jurisdiction.

Постановка проблеми. В даний час особливо актуальною видається тема універсальної юрисдикції, яка включає в себе кілька запитань. По-перше, легітимність встановлення універсальної юрисдикції: відповідно до яких норм загального міжнародного права вона може (повинна) встановлюватися? По-друге, які правові обмеження встановлені для здійснення універсальної юрисдикції? По-третє, яким чином складається практика застосування універсальної юрисдикції?

У період загострення україно-російських відносин найважливішим видається окреслення легітимності застосування цієї концепції на практиці.

До авторів, які зачіпали дане питання, можна віднести цілу низку дослідників. Категорію юрисдикції як таку досліджували М. Ейкхерст, Ц. Березовський, Я. Броунли, Д. Боуєт, І. І. Лукашук, Ф. А. Манн, С. В. Черниченко. Кримінально-правовий аспект юрисдикції держав розглядався в роботах Ш. Бассіуні, А. Х. Батлера, Л. Бенвенідеса, Джоунса, Доннедьє де Фабра, Р. О'Кіфі, А. Кассезе, Коулса, Є. Г. Ляхова, І. І. Лукашука, М. Траве, А. В. Наумова, Л. Рейдемса, К. Рендала. Універсальна юрисдикція є різновидом кримінальної юрисдикції держав, тому всі названі дослідники приділяли їй увагу у своїх роботах.

Мета цього дослідження полягає в цілісному розгляді та аналізі основних закономірностей розвитку та становлення універсальної юрисдикції держав щодо серйозних порушень норм міжнародного права задля подальшого запобігання викривленого її застосування на практиці.

Концепція універсальної юрисдикції дозволяє державам або міжнародним організаціям висувати кримінальне обвинувачення особі незалежно від того, де був вчинений злочин, незважаючи на громадянство звинуваченої особи, її місце перебування або будь-які інші відносини з органом звинувачення [1, с. 252].

А. Кассезе ж додає, що «так званий принцип універсальності дозволяє державі висувати особі звинувачення у вчиненні міжнародного злочину, незалежно від зв'язків даної особи з державою-звинувачувачем» [2, с. 261].

Р. О'Кіф так визначає сутність універсальної юрисдикції: «Універсальна юрисдикція – це предписуюча юрисдикція над злочинами, здійсненими за кордоном особами, які під час вчинення протиправного діяння не були ні резидентами, ні громадянами запитуючої держави і діяння яких не є загрозою для фундаментальних інтересів держави, що здійснює подібний вид юрисдикції» [11, с. 745].

Універсальна юрисдикція складається з декількох видів, обумовлених розвитком міжнародних відносин на різних історичних етапах. До цих видів належать такі:

- загальний універсальний принцип, заснований на співпраці держав;
- обмежений принцип універсальності, заснований на співпраці;
- обмежений універсальний принцип, який застосовується в односторонньому порядку.

Відповідно до обмеженого універсального принципу, який застосовується в односторонньому порядку, держава, що встановлює юрисдикцію, не обмежена фактичним або правовим зв'язком зі злочинним діянням, серйозним порушенням норм міжнародного права. Отже, універсальна юрисдикція в цьому випадку встановлюється виходячи з характеру вчиненого порушення, що зачіпає інтереси всього світового співтовариства і порушує норми *jus cogens* [4, с. 11]. Про даний вид універсальної юрисдикції і піде мова нижче.

Особливою його формою є універсальна юрисдикція *in absentia*, яка, за визначенням Л. Рейдамса, полягає в тому, що будь-яка держава може одноособово розпочати розслідування проти вищезгаданої особи за її відсутності [3, с. 38].

Нині найвідоміший приклад здійснення принципу універсальності *in absentia* стосується видання ордеру на арешт на території Бельгії стосовно громадянина Республіки Конго (ДРК) Йєродія Ндомбасі, який займав пост міністра закордонних справ цієї держави. У результаті було ініційовано провадження в Міжнародному суді – Справа про ордер на арешт. «Найплодовитішою» ж з усіх держав у сфері застосування універсальної юрисдикції виявилася Іспанія. Її суди засуджували А. Піночета та А. Фухіморі, чиновників з Гватемали тощо. Однак лише засудження китайських високопосадовців на чолі з колишнім секретарем Комуністичної партії Цзян Цземінем поставило крапку на невпинних процесах іспанського універсального правосуддя. Ця справа призвела до суттєвого погіршення відносин КНР та Іспанії, і у 2014 році остання змушена була обмежити застосування універсальної юрисдикції лише до справ, які мають безпосередній зв'язок з Іспанією [4, с. 17].

Ці процеси довгий час не стосувалися України. Але 18 червня 2014 року Слідчий комітет Російської Федерації порушив кримінальну справу стосовно Арсена Авакова та голови Дніпропетровської обласної адміністрації Ігоря Коломойського, звинувативши їх в організації вбивств, застосуванні заборонених засобів і методів ведення війни, перешкоджанні професійній діяльності журналістів та викраденні людей у ході збройного протистояння на сході України [5].

А вже 9 липня Басманный районний суд міста Москви розглянув і задовольнив клопотання слідчого СК Росії про обрання щодо Міністра внутрішніх справ України Арсена Авакова заочного запобіжного заходу у вигляді взяття під варту за звинуваченнями у скоєнні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 33, п.п. «А», «б», «е», «ж», «л» ч. 2 ст. 105, ч. 3 ст. 33, ч. 1 ст. 356, ч. 3 ст. 33, ч. 3 ст. 144, ч. 3 ст. 33, п. «а» ч. 3 ст. 126 КК РФ (вбивство, застосування заборонених засобів і методів ведення війни, перешкоджання професійній діяльності журналістів, викрадення людини) [6].

Формально Росія порушила норми власного законодавства, адже саме засудження за принципом універсальності передбачає наявність міжнародного збройного конфлікту.

Так, кримінальну справу порушено стосовно міністра оборони Валерія Гелетея, начальника Генштабу збройних сил України Віктора Муженка, «командира 25-ї бригади збройних сил України Олега Мікаса, а також інших поки нествановлених осіб з числа командирів 93-ої бригади ЗСУ та ряду вищих посадових осіб з числа військового керівництва України» за «організацію вбивств, застосування заборонених засобів і методів ведення війни і геноциду» [7].

Як відомо, керівництво РФ заперечує наявність збройного конфлікту міжнародного характеру між Україною та Росією, так само як і санкціонуване урядом РФ направлення на територію України для участі в терористичних актах військовослужбовців РФ, бойовиків і найманців. Тому основною версією є кваліфікація Головним слідчим управлінням Слідчого комітету РФ подій у Донецькій та Луганській областях як збройного конфлікту не міжнародного характеру. Такий підхід відповідає і коментарям російських експертів у галузі юриспруденції та міжнародного права.

У всіх чотирьох Женевських конвенціях 1949 р. про захист жертв війни універсальна юрисдикція передбачена стосовно порушень Конвенцій, які кваліфікуються як серйозні. У кожній із Конвенцій є положення (ст. 49, 50, 129 і 146 відповідно), які зобов'язують держави розшукувати осіб, які, як передбачається, вчинили такі порушення, і незалежно від громадянства передавати їх своєму суду або видавати їх для передання суду іншій державі-учаснику, який має достатні підстави для їх звинувачення (принцип *aut dedere aut judicare*). Хоча Конвенції і не передбачають прямо, що юрисдикція не залежить від місця вчинення порушення, їх тлумачення, як правило, підтверджувало саме універсальну юрисдикцію. Як такі Конвенції являють собою один із перших прикладів універсальної юрисдикції в договірному праві.

Женевські конвенції передбачають обов'язкову універсальну юрисдикцію, тобто вони зобов'язують держави переслідувати в судовому порядку осіб, підозрюваних у скоєнні серйозних порушень, або вжити належних заходів з метою їх видачі. Держави можуть почати розслідування чи порушити судове переслідування навіть щодо осіб, які не перебувають на їхній території. Оскільки видача не завжди можлива, держави повинні в будь-якому разі мати у своєму розпорядженні кримінальну законодавство, що дозволяє судити таких осіб незалежно від їхнього громадянства і місця вчинення правопорушення.

Додатковий протокол I 1977 року до Женевських конвенцій 1949 р. поширює принцип універсальної юрисдикції щодо серйозних порушень на норми, що стосуються ведення війни, і кваліфікує всі серйозні порушення як військові злочини (ст. 85).

Але слід зазначити, що Женевські конвенції від 1949 року та Додаткові протоколи до них не можуть бути застосовані до збройних конфліктів не міжнародного характеру [8, с. 1].

Адже відповідно до них держави зобов'язані розшукувати і залучати до судової відповідальності тих, хто несе відповідальність за серйозні порушення та військові злочини. Однак ці зобов'язання виникають винятково у разі

збройного конфлікту міжнародного характеру. Порушення представниками Слідчого комітету РФ кримінальних справ проти українських військових у зоні АТО є протиправними діями, і такі випадки можна кваліфікувати як втручання у внутрішні справи України. Посилаючись на ст. 356 КК РФ, представники Слідчого комітету Росії виходять за межі своїх повноважень щодо порушення кримінальних справ проти українських військових за ознаками злочину, що ніби мають місце в період проведення антитерористичної операції на території України. Це порушує основні принципи міжнародного права, а також суперечить правилам застосування універсальної кримінальної

юрисдикції та положенням Женевських Конвенцій і Додаткових протоколів до них [9].

Згідно з Кримінальним кодексом України (стаття 8), кримінальна юрисдикція поширюється на будь-який злочин, щодо якого Україна має право чи обов'язок переслідування в судовому порядку за договором [10, с. 32].

Незважаючи на те, що досі не було жодного випадку, в якому б українські національні суди вдавалися до принципу універсальної юрисдикції, передбаченому в нашому законодавстві, настав час і для нашої держави нарешті засудити злочинців, що прикриваються іноземним громадянством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lyal S. Sunga. Individual Responsibility in International Law for Serious
2. Human Rights Violations. – 2001. – Nijhoff. – P. 252.
3. Cassese A., International Law. – 2001. – Oxford: Oxford University, Press. – P. 251
4. Reydams Luc. Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives. – 2003. – Oxford, New York: Oxford University Press.
5. Королев Г. А. Универсальная юрисдикция государств в отношении серьезных нарушений норм международного права: основания применения и порядок осуществления : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук / Г. А. Королев. – М., 2010. – 18 с.
6. Возбуждено уголовное дело в отношении Игоря Коломойского и Арсена Авакова [Электронный ресурс] // Сайт Следственного Комитета РФ. – Режим доступа : <http://sledcom.ru/actual/405159/>.
7. По ходатайству следствия суд заочно арестовал Арсена Авакова [Электронный ресурс] // Сайт Следственного Комитета РФ. – Режим доступа : <http://www.sledcom.ru/actual/407107/>.
8. Возбуждено уголовное дело в отношении ряда высокопоставленных должностных лиц вооруженных сил Украины [Электронный ресурс] // Сайт Следственного Комитета РФ. – Режим доступа : <http://www.sledcom.ru/actual/417811/>.
9. Женевские конвенции от 12 августа 1949 года и дополнительные протоколы к ним / Междунар. ком. Красного Креста. – М., 1994. – 319 с.
10. Слідчим комітетом РФ порушено кримінальні справи проти українських військових [Електронний ресурс] // Сайт espreso.tv. – Режим доступу : http://espreso.tv/article/2014/07/19/slidchym_komitetom_rf_porusheno_kryminalni_spravu_proty_ukrayinskykh_viyskovykh.
11. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : в 3-х кн. Книга 1: Загальна частина (статті 1-108) / ред. В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко. – Київ : Форум, 2005. – 324 с.
12. O'Keefe R. Universal Jurisdiction: Clarifying the Basic Concept // Journal of International Criminal Justice. – September 2004.